

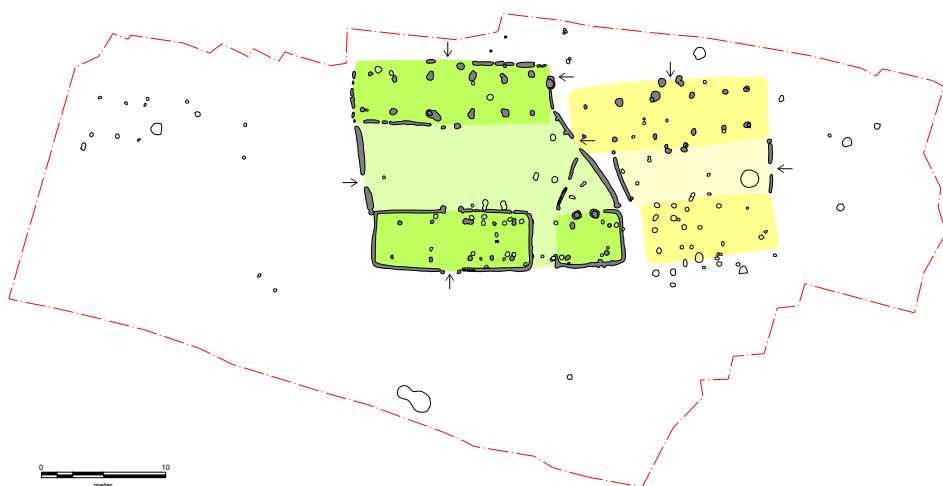
AF
MARIE VANG
POSSELT

En stormandsgård fra jernalderens Ellidshøj

Indhegnede gårde fra førromersk jernalder (500 – 0 f.Kr.) i det nordjyske område er så fåtallige, at det er påfaldende. I andre landsdele udgør de indhegnede gårde derimod mere reglen end undtagelsen. Rester fra periodens bygninger hører ellers til blandt de forhistoriske anlæg, der udgraves i størst antal på de arkæologiske udgravninger, og vores viden om dem er relativt stor. Statistikken underbygger dermed de indhegnede gårdes særstatus i det nordjyske, og det gælder både i Himmerland og Vendsyssel.

Indtil 2014 var der kun kendskab til én indhegnet gård fra førromersk jernalder i Nordjyllands Historiske Museums ansvarsområde. Den ligger ved Vester Hassing, nordøst for Aalborg. I 2014 stod Ellidshøj grusgrav imidlertid for at skulle udvides, og i den forbindelse udgravede museet endnu en af de sjældne,

Oversigt over gårdens grundrids og faser. Den ældste fase er angivet med grønne skygger, mens den yngste fase er angivet med gule skygger. Den mellemste fase har tilnærmelsesvist samme grundrids som den ældste. Indgange er markeret med pile.

Lifsfoto af den afrensede flade, hvor gårdens anlæg tydeligt fremstår. Som målestok ses arkæolog Karen Povlsen.

indhegnede gårde. En samtidig bebyggelse, formentlig i form af et par gårde, var tidligere udgravet kun 50 meter vest for den ny udgravning, og det var tydeligt, at den ny gård lå isoleret på toppen af bakken og adskilte sig fra de andre ved sine plankebyggede vægge og, i særdeleshed, det plankebyggede hegn.

Gård og hegn

Gården dateres til tiden mellem 300 og 150 f.Kr. og udgøres overordnet af tre faser. I de to første faser har man valgt at placere gården på omtrent samme sted, mens man i den tredje og yngste har valgt at flytte den en gårdslængde stik mod øst, således at denne ligger i umiddelbar forlængelse af den ældste fase.

Den første gård bestod af to parallelle treskibede langhuse samt en mindre bygning, der alle var forbundet af to hegn. På den måde opstod en lukket gårdsplads med et tilnærmelsesvist rektangulært grundrids, der målte 17 x 20 meter. Et indre hegnsforløb skabte yderligere opdeling af gårdspladsen, således at et trekantet rum opstod uden for den lille bygning. Der var i alt fem adgange til det indhegnede gårdsareal: tre via indgangene i de treskibede langhuse, samt to via en 1 meter bred åbning i hvert hegnsforløb. Indgangene var så smalle, at kun mennesker og dyr kunne komme igennem – ikke vogne.

Den lille bygning i gårdens sydøstlige hjørne havde en særlig betydning. Bygningens to dørstolpehuller skilte sig ud fra gårdens øvrige anlæg med deres store indhold af sort, trækulsholdigt materiale. Det ses ikke sjældent i førromersk jernalder, at der findes ofrede dyr eller miniature-lerkar i husenes stolpehuller, ildsteder, vægge, under gulvet eller ved indgangspartiet. Det brændte materiale i døråbningen i den lille bygning følger traditionen og kan ikke være havnet tilfældigt her, men må tilskrives en rituel betydning. Den lille bygning kan være en særlig bygning, som man har brugt til enten religiøse eller særlige sociale begivenheder, som har underbygget beboernes særstatus i området. En tidlig forgænger til de senere halbygninger, vi kender fra yngre jernalder og vikingetid.

Stormandsgård eller befæstet gård?

Sammenlignet med den nærtliggende bebyggelse har gården med sine plankebyggede vægge og hegn givet et imponerende, men også meget lukket, indtryk. Spørgsmålet er så, hvad der ligger til grund for den atypiske konstruktion med det indhegnede

gårdsareal. Gårdens to treskibede langhuse måler henholdsvis 13 og 17 meter i længden og er dermed noget større end husene i den samtidige bebyggelse 50 m mod sydvest. Her måler husene mellem 9 og 13 meter. Kombinationen af størrelsen på husene i Ellidshøjgården og dens indhegnede gårdsareal vidner om dens særstatus. Det bakkes op af den mindre bygning i gårdens hjørne. Den har paralleller i de øvrige, fåtallige, hegnede gårde, der kendes fra det nordjyske område, og kan have dannet rammerne for møder og for rituelle handlinger.

Palisadehegnet kan have haft en funktion som befæstning. Der er dog hverken spor efter en forsvarsvold eller grav omkring gården, ligesom det er usikkert, hvor kraftig palisadehegnet har været. Den præventive effekt af plankehegnet kan dog være en af hensigterne med hegnet, lige som det har kunnet forhindre mindre angreb og tyveri af dyreholdet. De smalle hegnsåbninger, der kun har givet mulighed for passage af dyr og mennesker enkeltvis, understøtter en sådan funktion.

Gården er samtidig med den befæstede landsby i Borremosen ved Års, knapt 30 km mod sydvest. Behovet for den stærke befæstning i Borremosen vidner om stor uro i området. At det primære formål med den hegnede gård ved Ellidshøj har været en befæstning er dog tvivlsomt. I så fald ville den have haft en anden, mere solid, karakter med flere forsvarsrelevante træk. Mere sandsynligt er det, at gården er bygget af en stormand, der har brugt palisadehegnet og placeringen øverst på bakken, lidt borte fra den samtidige bebyggelse, til at illustrere sin status. At hegnet samtidigt ydede beskyttelse mod kvægt tyveri har sikkert ikke været helt uden betydning. De få hegnede gårde, vi kender til, understøtter, at hegnet blev genkendt, anerkendt og respekteret som statussymbol i det nordjyske. Hegnet var forbeholdt de få.

